

ня конституційно-правових приписів, але й за несумлінне ставлення до реалізації свого політико-правового статусу, за неналежне здійснення своїх конституційних функцій та задач. Досить часто в конституційному праві вина асоціюється з наявністю у суб'єкта можливості належним чином виконати свої конституційні функції та задачі і неприйняттям ним всіх необхідних засобів для того, щоб не допустити конституційного правопорушення. Отже, соціально-політичний аспект суб'єктивної сторони правопорушень у конституційному праві залежить від характеру суб'єктів правопорушень.

Останньою особливістю конституційно-правової відповідальності можна назвати те, що настання наслідків для її суб'єктів має на меті, насамперед, захист конституції, конституційного ладу, основних прав і свобод людини та громадянина. Це також відрізняє конституційно-правову відповідальність від інших видів юридичної відповідальності.

Як висновок: конституційно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, що забезпечується примусовою силою держави та українського народу, має законодавчо встановлений порядок реалізації, сутність якої проявляється в необхідності зазнавати суб'єктом, що вчинив конституційно-правове правопорушення (делікт), несприятливих правових наслідків, безпосередньо передбачених конституційним законодавством, з метою захисту Конституції, стабільності конституційного ладу, прав і свобод особи в Україні.

О. Я. Трагнюк,

доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА УКРАЇНИ ЩОДО УЧАСТІ У СНД

Становлення правової доктрини будь-якої держави є відображенням об'єктивних процесів її розвитку на певному історичному етапі. Зміни у суспільних відносинах як у середині країни, так і поза її межами впливають на формування поглядів щодо основних функцій держави і права, визначають розуміння тих чи інших правових категорій та їх роль у конкретних умовах існування держави.

Після розпаду Радянського Союзу Україна, як і інші нові незалежні держави, що утворилися на місці союзних республік опинилися перед низкою проблем, які потребували свого нагального вирішення. Передусім це зміна свого економічного ладу і перехід до ринкової системи господарювання, побудова демократичних інститутів, створення системи права, що відображала б загально юри-

дичні цивілізаційні надбання, визначення свого місця у світовій спільноті, через подолання тривалого імперського тиску та політичної і економічної ізоляції. Однією із стратегічних цілей нашої держави було визначено входження її до кола цивілізованої світової спільноти. Очевидно, що одним із найважливіших механізмів реалізації цього задуму була і залишається інтеграція у міжнародні структури. Тому одним із важливих завдань держави стало створення науково обґрунтованих концепцій державної політики щодо членства у тих чи інших міждержавних утвореннях¹.

Включення України у загальносвітові процеси вимагало формування власної парадигми зовнішньої політики, яка б відображала бажання нашої держави будувати мирні взаємини з усіма країнами світу, що ґрунтуються на загально визначених принципах та нормах міжнародного права і одночасно була б орієнтована та захист власних національних інтересів.

Особливості геополітичного положення України зумовлюють необхідність підтримувати збалансовані відносини по всьому зовнішньополітичному периметру. Не дивлячись на те, що особливістю української геополітичної стратегії виступає потреба забезпечення пріоритету європейського геополітичного вектору як найважливішого засобу для докорінної внутрішньої трансформації українського суспільства, міжнародно-правова доктрина не могла залишити поза увагою і питання ставлення України до інших міжнародних організацій, які відіграють помітну роль у забезпеченні нормального функціонування міжнародної системи.

У 1991 році після розпаду Радянського Союзу закономірним було рішення України про її інтеграційне об'єднання з колишніми республіками СРСР в межах Співдружності Незалежних Держав (СНД). Історично, утворення СНД було виправданим кроком для країн, що понад 70 років входили у склад єдиної держави, і мали спільну соціально-культурну, економічну, політичну, військову спадщину². Не дивлячись на те, що на сучасному етапі геополітичний курс нашої країни змінився, і для України пріоритетом є західний вектор зовнішньополітичної орієнтації, питання про доктринальне обґрунтування участі нашої держави у СНД у форматі, що відповідає теперішнім її потребам залишається достатньо актуальним.

¹ Зазначимо також, що вихід нових незалежних держав на світову арену співпав у часі із докорінними змінами та перебудовою світової економіки. Саме на початку 1990-х років починають активно розвиватися процеси глобалізації, які спочатку охоплюють саме економічну складову суспільного життя, а відтак розповсюджуються і на усі інші сфери.

² Необхідність існування організації полягала в тому, що на міждержавному рівні треба було вирішувати ряд проблем, що пов'язані з трансформацією колишніх радянських республік у незалежні держави. Іншими важливими умовами були збереження економічних зв'язків між державами, забезпечення військового співробітництва та безпеки для кожної з країн.

Україна стояла біля витоків створення СНД. Але згодом, коли до Співдружності приєдналися інші пострадянські республіки і вона почала формалізувати свої відносини в нових документах, офіційний Київ відмовився брати участь у цьому процесі. На сьогодні Україна офіційно не ратифікувала Статут СНД, і тому, де-юре, вона не є державою-членом СНД. Але належить до держав-засновників і держав-учасниць Співдружності. Тобто фактично бере участь в його роботі по тих напрямках, які приносять реальну користь і відповідають інтересам держави.

Домінуюче положення Росії серед країн-учасниць СНД та спроби нашої держави протистояти політичному, економічному і військовому впливу РФ, призвели до проголошення Україною статусу асоційованого члена у СНД. Наявність такої нерівноправності між учасниками ускладнює будь-яку можливість подальшої інтеграції. З самого початку метою СНД було утворення економічного союзу між державами, який є одним з найвищих рівнів інтеграції, але на практиці країни не змогли утворити навіть зону вільної торгівлі. Забезпечити політичну стабільність у межах СНД також не вдалося – в регіоні існують невизнанні держави та військові конфлікти (Абхазія, Північна Осетія, Придністровська республіка та ін.).

Єдиним відчутним успіхом СНД стало введення безвізового режиму для громадян країн-учасниць, що дозволило зберегти певну цілісність на пострадянському просторі.

Основним недоліком СНД вважається небажання країн-учасниць створювати наднаціональні структури, які є необхідною умовою для подальшого рівня інтеграції. Через це, рішення СНД мають характер рекомендацій з відповідними наслідками щодо виконання.

Якщо на момент свого утворення СНД сприяла більш цивілізованому вирішенню проблем, пов'язаних з трансформацією колишніх радянських республік у незалежні країни, то після закінчення цього процесу внаслідок укріплення національних держав, їх виходу на міжнародну арену, укладання двосторонніх міждержавних угод з РФ тощо, міжнародно-правова функція Співдружності в існуючому вигляді втрачає сенс і мала б отримати інше навантаження. В ситуації, що склалася, Співдружність як об'єднання незалежних держав поступово трансформується у наддержавну структуру з домінуючою роллю Росії¹.

Створення розгалуженої структури органів СНД можна вважати наслідком існування старих стереотипів бюрократичної свідомості радянських часів. У діяльність Співдружності були привнесені принципи радянської системи, і це багато в чому спричинило її неефективність. Фактично рішення органів СНД

¹ Наприклад, незважаючи на те, що «столицею» СНД за Біловезькими угодами було проголошено Мінськ, основні структури й органи СНД перебувають у Москві. РФ усіляко намагається закріпити в очах міжнародного співтовариства своє право на домінування в СНД, про що, зокрема, свідчить намагання закріпити статус СНД в ООН і під егідою цієї організації проводити свої інтереси.

мають необов'язковий характер, і кожна країна дотримується лише тих з них, які для неї вигідні й узгоджуються з національним законодавством. Так, Україна не лише не підписала Статут СНД і є лише його асоційованим членом, а й не бере участі в Митному та Платіжному союзах, не працює в органах військового співробітництва. У Міжпарламентській Асамблеї Україна має лише статус спостерігача. Не виправдалися у рамках СНД і сподівання на створення ефективної моделі міждержавних економічних зв'язків. В економічних органах СНД закріплено російське домінування. Теж саме стосується і вирішення військово-політичних та безпекових питань.

Таким чином, раціональна політика України щодо СНД повинна, по-перше, базуватися на національних інтересах, а по-друге, бути спрямованою на закріплення й утримання альтернативного лідерства в цій організації й загалом у регіоні. СНД фактично вже має біполярну полюсну структуру. Формування угруповання ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова) при лідерстві України й підтримці інших країн, які розуміють всі переваги й вигоди створення регіональних угруповань, заснованих на принципах рівності та взаємної підтримки, були лише першою ознакою початку нових надзвичайно важливих інтеграційних процесів на теренах колишнього СРСР.

На сучасному етапі Україна потребує вироблення нової наукової доктрини, що відображала б концепцію України щодо багатостороннього економічного співробітництва, яка враховуватиме нові реалії в пострадянському геополітичному просторі й відповідатиме структурі національних інтересів держави. Економічне співробітництво доцільно налагоджувати в субрегіональних системах, до яких включаються країни за власними сферами інтересів, а не за принципом існування в пострадянському просторі.

А. А. Яковлєв,

заступник головного вченого секретаря
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук

ДІАЛЕКТИКА СТАБІЛЬНОСТІ ТА ДИНАМІКИ ЗМІН В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Вивчення тенденцій конституційного процесу в Україні, під якими слід розуміти напрями становлення і розвитку конституційного процесу, переконливо засвідчує, що наразі подальший розвиток системи конституційно-правового регулювання в Україні нерозривно пов'язаний з внесенням змін до Конституції України, які торкають практично всіх без виключення її частин, адже нині ді-